

Luovia reittejä minuun – kirjallisuusterapian lyhyt oppimäärä äidinkielelle ja kirjallisuudelle

Elisa Auvinen

Jokainen lapsi ja nuori kantaa repussa tarinoita, identiteettikertomuksia. Oppitunneilla pääsee opetussuunnitelmien kauniista muotoiluista huolimatta helposti unohtumaan, että opettajuus ja opiskelu ovat karkeimmillaan eräänlaisia naamioita. Niiden takana olemme ihmisiä, joilla on yksilöllinen elämänselitys, kokemus- ja tunneskaala sekä erilaisia viestintätapoja. Inhimillisyyteen kuuluu itseisarvoisena myös oikeus tulla kuulluksi ja kohdatuksi. Koulussa oman itsen pohtiminen ansaitseekin selkeän tilan, jollainen voidaan löytää äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksesta. Psyykkisen hyvinvoinnin näkökulma kieleen ja kertomuksiin avautuu tutustumalla kirjallisuusterapiaan, jonka voimavara on tekstien kautta tapahtuva luova ilmaisu.

Lukemisesta ja kirjoittamisesta ammentavan kirjallisuusterapian tavoitteet ovat hämmästyttävän sulavasti linjassa äidinkielen ja kirjallisuuden oppimäärän kanssa: se tähtää viestinnän ja vuorovaikutuksen, luovan ilmaisun sekä itsen ja tiedon etsinnän dynaamiseen prosessiin (Ihanus 2002). Opetuksen näkökulmasta kielen ja erilaisten tekstien merkitys yksilöllisenä, yhteisöllisenä ja kulttuurisena voimavarana on vähintäänkin yhtä kiistaton. Esimerkiksi voimassa olevissa Lukion opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2003) mainitaan myönteisen kasvun sekä identiteetin ja itsetuntemuksen kehittymisen kaltaisia tavoitteita, joiden painoarvo tuskin vähenee tulevaisuuden opetuksen suunnittelua ohjaavissa asiakirjoissa. Koulutuksen tavoitteena voidaan perustellusti pitää inhimillistä hyvinvointia, jonka tukemiselle on kasvava tarve.

Koulutyöskentelyssä toiminnan suunnittelu kenties rajoittuukin juuri instituutioihin ja niihin kiinnittyviin rooleihin: pitäydymme perinteisissä opettajuuden malleissamme, vaikka erityisesti lapset ja nuoret voisivat tarvita kouluroolimme sallimaa laajempia, syvempiä tarinoita. Kirjallisuusterapian tavoin tarinallinen identiteetti työskentely on varsin luontevaa äidinkielessä ja kirjallisuudessa, jossa keskitytään teksti-, viestintä- ja vuorovaikutustaitoihin. Monet opettajat toki valikoivatkin kurssiohjelmiinsa luovaa kirjoittamista, jonka keskiössä ovat itseilmaisu, itsetuntemus ja itsetunto, mutta millaisen roolin opiskelijoiden luova työskentely lopulta opetuksessa saa? Miten ja miksi tekstejä tuotetaan, ja mitä niillä tehdään?

Opettajan ja terapeutin ammattiroolit ja osaaminen ovat toki erilaiset. Käytännössä opiskelijoiden itsetuntemuksen tukeminen voi näyttäytyä aineenopettajalle haasteena tai jopa riskinä: nuori on haavoittuvainen, opettajan työ kiireistä ja koulutuksella muitakin tavoitteita kuin syvä itsereflektio. Opiskelijoiden henkilökohtaiset tarpeet ja kirjoittamisen mahdollisuudet voisivat kuitenkin kohdata luovassa kirjoittamisessa. Tällaisista pohdinnoista sai alkunsa suomen kielen pro gradu -tutkielmani (Auvinen 2016), jossa pyysin 17 lukioikäistä kirjoittamaan kirjeen *sisäiselle lapselleen*, lapsuutensa tunne- ja vuorovaikutuskokemuksiin pohjautuvalle minuuden hahmotelmalle. Tavoitteenani oli kielitieteen keinoin selvittää, miten kirjoittajat antavat merkityksiä lapsuudenkokemuksilleen osana identiteettiään. Tutkin erityisesti, miten kirjoittajat puhuttelevat lapsuuden minäänsä eli millaisia *puhefunktioita* teksteistä löytyy. Puhefunktioita tarkastelemalla halusin paikantaa ja ymmärtää nuorten tapoja kertoa lapsuudestaan – syntyihän juuri varhaisista kiintymyskokemuksista kasvatuspsykologian mukaan perusta yksilön koko myöhemmälle kehitykselle. Työni metodologinen ote on siis kielitieteellinen, mutta tutkimustavoitteideni vuoksi kontekstualisoin sitä myös psykologian ja didaktiikan kenttiin.

Aineistoteksteistä löytyi kahdeksanlaisia kielellisiä tekoja: kokemusten ja tapahtumien kuvailu, persoonan ja elämän kuvailu, muistelemine, selittäminen, ohjaileminen, tukeminen, kiitollisuuden osoittaminen ja toivominen. Näissä teoissa rakentuu kokemuksellisia kuvia sekä lukioikäisestä että hänestä lapsena, sillä tekstilajina kirje vaatii kirjoittajan lisäksi tietynlaisen vastaanottajan. Merkityksenannon muodot ja sävyt taas ilmentävät erilaisia tietoisia ja tiedostamattomia tapoja muun muassa tunteiden sanoittamisessa, empatian ilmaisemisessa sekä syy-seuraussuhteiden rakentamisessa, jotka ovat olennaisia tunne- ja vuorovaikutustaitoja sekä elämänhallinnan resursseja. Tekstien sisältöjä voidaan kuitenkin tarkastella vain toteutumina tuossa yksittäisessä kirjoitustilanteessa – eihän kieli koskaan ilmennä käyttäjänsä absoluuttisia kykyjä, ainoastaan tiettyyn käyttöön tietyistä syistä valikoituja resursseja.

Kirjeen kirjoittaminen itselle on kuitenkin vuorovaikutteista itsetutkiskelua, joka on ensisijaisesti arvokasta nuorelle itselleen. Merkityksenantoa tulkitessaan myös opettaja saa tietoa opiskelijoistaan: siitä, miten he juuri siinä hetkessä tarkastelevat itseään ja maailmaa. Luovissa teksteissä opiskelijat saavat myös tilaisuuden perustella näkemyksiään. Tätä tietovarantoa opettaja voi hyödyntää sekä suunnitellakseen yksilölliset tarpeet huomioivaa opetusta että keskustellakseen tietoisemmin opiskelijoiden kanssa. Toisaalta yksikin teksti voi antaa nuorelle tilan kertoa kokemusperäisistä pulmistaan, jollaisia ilmenee yhä useampien nuorten elämässä. Muuttuvassa maailmassa kirjoittamisen opetus tulisikin nähdä moniulotteisena mahdollisuutena, joka ei sulje pois yksilöllisimpiäkään kasvun tavoitteita.

Lukioon laatimani tehtävänanto on toki vain yksi näkökulma kirjoitettuihin identiteetteihin – ovathan kielen ja tekstien mahdollisuudet rajattomat. Nuorten ajatuksia kartoittaakseni keräsin tutkimukseeni osallistuneilta opiskelijoilta myös kommentteja, joiden perusteella suhtautuminen koulussa tapahtuvaan luovaan kirjoittamiseen vaihtelee: Osa nuorista koki kirjoittamisen olevan rentouttavaa, kiinnostavaa, helppoa tai vapauttavaa. Toisaalta raskaista asioista kirjoittaminen voi positiivisista vaikutusten ohella tuottaa ahdistustakin, eivätkä etenkään kodin ongelmat ehkä kuuluisi kouluun lainkaan. Aineistoteksteissä valtaosa kirjoittajista kuitenkin pohti omaa elämäänsä kypsästi, syvällisesti ja moniulotteisesti.

Syntyneiden tekstien ja kommenttien vertailu antaa ymmärtää, että opiskelijoita huolettaa juuri henkilökohtaisten aiheiden ja kouluympäristön yhteensopivuus. Erityisen tärkeään asemaan opiskelijat nostivat opettajan, jonka tulisi olla ennen kaikkea luotettava. Kirjoittamisen ohjaajana hän päättää siitä, mitä pitää kirjoittaa, mitä saa kirjoittaa ja mitä teksteillä tehdään. Ketään ei tulisikaan pakottaa esimerkiksi pohtimaan lapsuuttaan, mutta kaikille kokemusten reflektointi pitäisi sallia. Luovassa kirjoittamisessa inhimillinen haavoittuvuus onkin sekä mahdollisuus että riski: arkojen aiheiden äärellä voi tapahtua merkittävää kasvua, mutta kivuliaimpien kokemusten käsittelyssä on syytä olla varovainen. Siksi kirjallisuusterapian menetelmiä soveltavan opettajan vastuu korostuu.

Jotta luova kirjoittaminen voisi olla antoisaa, tarvitaan siinä vapauksien ohella rajoja. Äidinkielen ja kirjallisuuden opettaja ei ole terapia-alan vaan kielen ja tekstien ammattilainen. Niinpä hänen ensisijainen työkalunsa on sana. Luovalle kirjoittamiselle ei myöskään voida opetuksessa asettaa sellaisia hyvinvointitavoitteita, jotka kuuluvat terapialle, vaan kirjoittamisen myönteisiin vaikutuksiin tulisi suhtautua mahdollisuuksina. Sopivien tehtävänantojen muotoilu antaa tilaa nuoren itseilmaisulle,

mutta tekee sen määrätietoisesti ja turvallisesti. Silloin tekstilajeilla leikittely, erilaisten rooliasujen sovittaminen ja kielipelit mahdollistavat oppimisen, jossa keskeistä ei ole valmiin mallin soveltaminen vaan luovuus.

Kun kirjoitetaan kirjallisuusterapian menetelmiä soveltaen, ei arviointia tarvita. Sen sijaan tekstien äärellä voidaan keskustella, tai soveltaa ja jatkaa syntyneitä kirjoituksia aina uusiin suuntiin. Tehtävänantoja voi hyvin rakentaa yhdessä opiskelijoiden kanssa, jolloin kirjoittaminen on yhteisöllisempää ja tarjoaa päätösvaltaa heille, joita se koskettaa. Mahdollisuudet rajoittuvat vain ryhmän rohkeuteen ja luovuuteen, jotka kehittyvät jokaisen kokeilun myötä. Tärkeintä on sopia yhteisestä toiminnasta ja sen yksityiskohdista turvallisessa, luottamuksellisessa ja kunnioittavassa hengessä, ja samojen arvojen on syytä kannatella kirjoitusprosessia.

Ennen kaikkea luovien menetelmien käyttö vaatii kuitenkin rohkeutta opettajalta. Kynää pitelevän nuoren kypsä ajattelu ja oman minuuden pohdiskelu ovat otollinen pohja monenlaisille oivalluksille, kunhan sille päätetään tarjota aikaa, tiloja, paikkoja ja välineitä. Koska kirjoittajan työkaluina toimivat mieli ja kieli, voisi juuri kielitiede tarjota ymmärrystä identiteetin ympärillä tapahtuvan merkityksenannon tavoista, rakenteista ja sävyistä. Näiden asiantuntijoita ovat tutkijoiden ohella kieltenopettajat, jotka voivat halutessaan kehittää koulutusta siten, että siinä keskityttäisiin entistä tietoisemmin yksilölliseen ja yhteisölliseen hyvinvointiin. Kieli ja mieli ovat keskenään toiminnallinen pari, johon sitoutuu valtavasti mahdollisuuksia, kunhan vain uskallamme avautua kuulemaan omia ja toistemme tarinoita.

Kirjoittaja on juuri valmistunut äidinkielen ja kirjallisuuden opettajaksi Jyväskylän yliopistosta.

Lähteet

Auvinen, Elisa 2016: *Lukiolaisten sanoja sisäiselle lapselle: puhefunktiot ja niiden vuorovaikutukselliset merkitykset dialogisesti rakentuvissa identiteeteissä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto: kielten laitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201603091797>.

Ihanus, Juhani 2002: Mykistä oireista puhuttelevaan ilmaisuun – ja koskettaviin tarinoihin. – Juhani Ihanus (toim.), *Koskettavat sanat. Johdantoa kirjallisuusterapiaan* s.

13–32. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Opetushallitus 2003: *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003*. Helsinki:
Opetushallitus.